

FERSKE NORSKE

De Nieuwe Toneelbibliotheek, Tekst #390
© 2017, Maaïke van Rijn (redactie)
© 2017, Maaïke van Rijn, Marit Eggen, Therese
Bjørneboe, Øystein Stene, Kristofer Grønskag, Victoria
Meirik, Lot Vekemans, Tale Næss, Vincent Kouters,
Fredrik Brattberg, Jesper Halle, Maria Tryti Vennerød
© 2017, Maaïke van Rijn
Eerste druk 2017

ISBN 978-94-6076-390-8
NUR 307

Niets uit deze uitgave mag worden opgevoerd of
verveelvoudigd zonder schriftelijke toestemming van de
schrijvers, vertalers en De Nieuwe Toneelbibliotheek

No part of this book may be reproduced in any way
without written permission from the writers,
translators and De Nieuwe Toneelbibliotheek

De Nieuwe Toneelbibliotheek bestaat uit
Anne de Loos, Connie Nijman, Ditte Pelgrom
Redacteur: Czeslaw de Wijs

Typografie en basis lay-out
Connie Nijman
Printwerk
Hollandridderkerk, Ridderkerk

info@denieuwetoneelbibliotheek.nl
Postadres
De Nieuwe Toneelbibliotheek
Willem Beukelsstraat 42
1097 CT Amsterdam

Dit boekje is online te bestellen op:
www.denieuwetoneelbibliotheek.nl

MAAÏKE VAN RIJN (REDACTIE)

FERSKE NORSKE

ZEVEN ARTIKELEN EN VIJF GESPREKKEN
OVER HET TONEELSCHRIJVEN
IN NOORWEGEN (EN NEDERLAND)

DE NIEUWE
TONEELBIBLIOTHEEK

Inhoud

- 7 *Inleiding*
Maaïke van Rijn
- 17 *De toneelschrijver: terug van weggeweest*
Marit Grimstad Eggen
- 29 *Stille wateren*
Victoria Meirik
- 39 *De vloeibare taalwerelden van Fosse en Lygre*
Therese Bjørneboe
- 73 *De ondraaglijke lichtheid van het Noorse
tekstoneel*
Øystein Stene
- 81 *De rijkdom van de nieuwe Noorse
toneelliteratuur*
Vincent Kouters
- 93 Fredrik Brattberg: *De muziek is mijn ingang
in het theater*
- 101 Kristofer Grønskag: *Ik wil dat elk nieuw
project een nieuwe reis oplevert*
- 113 Jesper Halle: *Hoe harder ik werk, des te groter
de kans op geluk*
- 123 Tale Næss: *Ik wil niet meer denken dat we
post-alles zijn*
- 137 Maria Tryti Vennerød: *Het gaat er om je in
de tekst te laten gaan*
- 149 *Waar ik aan denk als ik toneel schrijf voor
kinderen*
Kristofer Grønskag

157 *Welke gek gaat zich daar in vredesnaam
aan wagen?*
Lot Vekemans en Tale Næss

215 Register van Noorse begrippen

225 Met dank aan

INLEIDING

Maaïke van Rijn

Scandinavië is hip, en iedereen weet het. Sla de glossies er maar op na: design, mode, koken, films en televisieseries – ze doen het allemaal prima in Nederland. Niet alleen vertaalde detectives gaan als warme broodjes over de toonbank, ook serieus literair werk zoals dat van Karl Ove Knausgård wordt hier goed verkocht. Een van de weinige culturele genres die we tot nu toe echter volledig genegeerd hebben is het contemporaine toneel. Dat is vreemd, want Scandinavië heeft een bloeiende toneelschrijfcultuur, die echt niet is opgehouden bij Jon Fosse, Lars Norén en druïlerige ‘hij & zij op de bankstukken’ (zie het register achterin).

Voor deze omissie kun je verschillende oorzaken aanwijzen. Ten eerste ontwikkelde Nederland sinds Aktie Tomaat een grote voorkeur voor toneel waarbij de tekst een secundaire rol had. De focus kwam te liggen op de artistieke visie van de regisseur of het collectief. Zoals Lot Vekemans het verderop in haar correspondentie met Tale Næss verwoordt: “De vraag wat een goede nieuwe toneeltekst is, is in Nederland sinds (...) de jaren zeventig helemaal niet gesteld.”

Deze ontwikkeling werd versterkt doordat Nederland van oudsher geen eigen toneelschrijfcultuur van betekenis had. Schrijvers voor theater organiseerden zich ook niet om zelf meer aandacht voor de tekst te genereren, hoewel dat laatste inmiddels begint te veranderen.

Ten tweede leidden de bezuinigingen op cultuur sinds 2010 ertoe, dat Nederlandse gezelschappen nauwelijks meer budget hebben om bureau-dramaturgen of andere specialisten aan het werk te zetten, voor zover dat niet direct gerelateerd is aan een productie. Het bijhouden van wat er internationaal gebeurt en het lezen van nieuwe stukken, zeker voor wat betreft minder bekende talen, gebeurt nog maar mondjesmaat. Daarbij komt dat toneelvertalers die tot een jaar of tien geleden als actieve aanjagers fungeerden (voor Scandinavië bijvoorbeeld Karst Woudstra en Judith Herzberg) inmiddels de pensioengerechtigde leeftijd ruimschoots hebben bereikt en niet langer als vertaler actief zijn.

Ten derde hadden de bezuinigingen en teruglopende publieksaantallen ook gevolgen voor het programmeerbeleid van de theaters. Het noodgedwongen verkleinen van financiële risico's leidt ertoe dat er minder onbekende namen geprogrammeerd worden, zowel van makers als van auteurs.

De combinatie van deze factoren mondt uit in een regelrechte stagnatie van culturele uitwissel-

ing met de rest van de wereld, waar die juist in deze tijd van toenemend nationalistisch populisme misschien wel extra nodig is. Waar eind jaren negentig nieuw werk van auteurs als Jon Fosse en Lars Norén breed werd gelezen, besproken en ook uitgevoerd in Nederland, is actuele kennis van het Scandinavische drama – dat het uitstekend doet in veel van de landen om ons heen – hier momenteel non-existent. Iets dergelijks geldt ook voor bijvoorbeeld het Spaanstalige of Russische toneel, maar met het gebrek aan belangstelling voor Scandinavische stukken werd ik als toneelvertaler uit onder andere het Noors en Zweeds zelf geconfronteerd. En je moet ergens beginnen.

Plannen maken

Ik wilde het grote aanbod van goede, hedendaagse toneelteksten uit Scandinavië onder de aandacht brengen in Nederland, vooral bij Nederlandse makers, omdat ik ervan overtuigd ben dat het ook voor de Nederlandse podia interessant materiaal is. Om het project behapbaar te houden, besloot ik me in eerste instantie te concentreren op Noorwegen. Noors toneel bloeit, mede vanwege een jaloersmakend netwerk van instituties waar ik zelf heel benieuwd naar was.

Noorwegen en Nederland hebben bovendien veel overeenkomsten. Onze 'mindset' is behoorlijk gelijk (meer dan voor bijvoorbeeld Duitsland geldt, dat van oudsher dominant katholiek is waar

Nederland en Scandinavië vooral lutheraans/ calvinistisch waren). Noren lopen tegen precies dezelfde hedendaagse maatschappelijke en culturele kwesties aan als wij. De manier waarop deze kwesties in Noorse toneelstukken aan het licht komen is alleen nét even anders dan bij ons: de stukken zijn subtiel, maar onmiskenbaar on-Nederlands. Dat licht-exotische tintje aan een voor het overige zeer herkenbare thematiek maakt ze des te interessanter.

Het plan dat ik in 2015 formuleerde bestond uit drie componenten:

1. Het (laten) vertalen en simultaan publiceren van recent toneelwerk van vijf in Nederland nog onbekende, toonaangevende Noorse auteurs, die samen een mini-anthologie van hedendaagse Noorse toneelteksten zouden vormen.
2. Daarbij een zesde boekje publiceren, met relevante artikelen van en interviews met Nederlandse en Noorse experts.
3. Een ééndagsfestival organiseren om de publicaties onder aandacht te brengen van de Nederlandse theatersector en ze van context te voorzien.

Er zaten nogal wat vaagheden in dit plan (zoals hoe we het precies zouden financieren), maar niet gehinderd door faalangst of een overmaat aan realiteitszin ging ik ermee naar Ditte Pelgrom van De Nieuwe Toneelbibliotheek, in mijn ogen de ideale uitgever en partner voor dit plan. Ditte was meteen enthousiast en zo werd in de herfst van

2015 *Ferske Norske* geboren – al heette het toen nog iets sufs als “Nieuw Noors toneel voor Nederland (werktitel)”.

Het zou natuurlijk ook kunnen dat het niet door ontbrekende kennis kwam dat er hier geen nieuwe Noorse stukken worden opgevoerd – zijn Nederlandse makers eigenlijk wel geïnteresseerd in nieuwe Scandinavische teksten? Om dat uit te zoeken sprak ik in beide landen met regisseurs, dramaturgen en andere belanghebbenden. In Nederland kreeg ik meteen enthousiaste reacties op mijn plan. Een flink aantal makers en andere betrokkenen met invloed in de sector wilde met plezier opgenomen worden in het ‘comité van aanbeveling’. In Oslo sprak ik drie lange dagen met onder meer schrijvers, dramaturgen en vertegenwoordigers van organisaties als Dramatikerforbundet en NORLA. De resultaten waren bevredigend: ook in Noorwegen bestond meer dan voldoende interesse in het project om het van die kant een goede kans van slagen te geven. Als een welkome bonus vond ik ook de nodige mogelijkheden voor een uitwisseling tussen Nederlandse toneelschrijvers en hun Noorse collega’s – de eerder geciteerde briefwisseling tussen Lot Vekemans en Tale Næss in deze bundel is daar een mooi voorbeeld van.

Selectie

Vijf auteurs zijn uiteraard niet genoeg om representatief te zijn voor alle aspecten van het huidige Noorse toneel, maar ik hoop dat ze de lezer

overtuigen dat er in het noorden veel spannends te halen valt. Want geloof me: de teksten die nu vertaald zijn, vormen het topje van de ijsberg. Om tot een redelijk representatieve selectie te komen las ik een stuk of zestig toneelstukken, sprak met Noorse en Nederlandse experts en stelde een lijstje criteria op om het enorme aanbod te kunnen schiften:

1. Met het oog op de Nederlandse praktijk wilde ik één stuk voor de grote zaal, drie voor de kleine zaal en één voor jeugd/jongeren.
2. De schrijver mocht geen debutant zijn en moest in Noorwegen enige bekendheid hebben. In één of meer andere taal/talen vertaald zijn, online aanwezigheid en (nominaties voor) prijzen werden als positieve factoren meegewogen.
3. De schrijver mocht niet eerder gepubliceerd of opgevoerd zijn in Nederland, een enkele margevoorstelling daargelaten.
4. Alleen teksten die na 2000 waren geschreven kwamen in aanmerking voor selectie.
5. Ik streefde naar een redelijke verhouding mannen/vrouwen.
6. De vijf auteurs moesten elk een duidelijke eigen schrijfstijl hebben, maar elkaar ook in zekere zin complementeren.

De kans is groot dat als iemand anders met dezelfde criteria een selectie had gemaakt, daar weer heel andere namen of titels waren uitgekomen, maar dit is mijn selectie en ik sta er vierkant achter.

Subsidieperikelen

Sinds 2015 is een hoop gebeurd. Ik zal niet ingaan op ieder afzonderlijk moment van paniek, (al dan niet existentiële) twijfel of jubelende victorie, maar in grote lijnen ging het zo: terug uit Oslo begon ik in december 2015 subsidieaanvragen voor het project te schrijven. Het viel niet mee om fondsen te vinden: het project viel vaak precies tussen de criteria van de literaire fondsen en de toneelfondsen in. Literaire fondsen zijn gewend aan aanvragen voor romans met oplages in duizendtallen, niet voor toneelstukken waarbij een oplage van honderd exemplaren al heel wat is – het einddoel is dan ook niet publicatie, maar een voorstelling, wat een andere aanpak vergt. Niet alle fondsen hadden zin om daarin mee te gaan. Het enige Nederlandse literaire fonds dat uiteindelijk een bijdrage wilde geven was een piepklein fonds, dat ik via internet had gevonden: de Stichting Leonora Christina. We zijn ze dank verschuldigd.

Voor toneelfondsen geldt juist dat alleen vertalingen die leiden tot een gegarandeerde, professionele opvoering in aanmerking komen voor subsidie (zie hier een vierde reden voor de stagnatie van culturele uitwisseling!). Het festival viel bij de literaire fondsen sowieso buiten de boot, maar werd door de podiumfondsen, die het hele verhaal over vertaling en publicatie buiten beschouwing lieten, op zichzelf weer te ‘mager’ bevonden voor subsidie.

Gelukkig viel er ook een groot succes te vieren: de aanvraag bij Creative Europe, een fonds dat volgens iedereen in de categorie 'bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk' viel, werd voor 100% gehonoreerd, begeleid door een juichend rapport van hun experts. Dat leverde in één klap de helft van het totale budget op. Verder kregen we, naast steun van het Noorse NORLA, kleinere bijdragen van diverse Noorse en Nederlandse organisaties en was Theater Bellevue bereid coproducent van het festival te worden.

Met flink wat kunst- en vliegwerk reddden we het allemaal nét – vooral ook dankzij de hulp van heel wat vakmensen die voor veel te weinig geld een waardevolle bijdrage hebben geleverd.

Het 'zesde boekje'

Vanaf het begin beschouwde ik dit boekje met secundaire literatuur als sluitpost van de begroting. Ik dacht dat we het vast niet gefinancierd zouden krijgen, en had al bedacht dat het dan maar een soort brochure moest worden. Dat bleek niet nodig: het is nu verreweg het dikste boek van de hele set. Dat kon alleen dankzij het feit dat vrijwel alle auteurs belangeloos hebben meegewerkt, waarvoor ik ze stuk voor stuk grote dank verschuldigd ben. Persoonlijk ben ik heel gelukkig met deze dikkerd, al moet ik er bij zeggen dat geen onderdeel van dit project me zoveel grijze haren heeft bezorgd als de samenstelling en redactie ervan. Ik heb schromelijk onderschat hoeveel werk

daarin zou gaan zitten, maar het resultaat mag er wezen: zes artikelen, vijf interviews en een correspondentie tussen twee internationaal gerenommeerde toneelschrijvers.

Dit boekje kan gelden als een laagdrempelige, brede introductie in het hedendaagse Noorse toneel en zijn raakvlakken met Nederland. Het gaat over (het gebrek aan) waardering voor de tekst als uitgangspunt van de voorstelling in Noorwegen en hoe daar langzaam iets verandert (komt dat ons bekend voor?); waarom Noorse regiestudenten naar Amsterdam komen; over de positie van de toneelschrijver ten opzichte van de rest van het veld (en waarom je überhaupt zoiets absurds zou willen doen als schrijven voor theater); over het schrijven van volwassen kindertoneel; over de namen waar je niet omheen kunt als je het over modern Noors toneel hebt en over wie we nog meer zouden moeten lezen, zien en horen. De bedoeling van dit boekje was dat het een solide achtergrond zou vormen waartegen de vertaalde toneelteksten beter uit zouden komen, dat het aanknopingspunten zou geven om zelf verder op onderzoek te gaan en nieuwsgierig zou maken naar meer. Ik denk dat het daarin uitstekend zal slagen.

Heel veel mensen in Nederland en Noorwegen hebben aan deze krankzinnige, bijna twee jaar durende achtbaanrit bijgedragen en geholpen met hun steun, enthousiasme en bereidheid om zonder garantie op financiële vergoeding voor ons

aan het werk te gaan. Mijn dank is heel groot.
Als ik omgekeerd jullie eigen krankzinnige
ondernemingen een keer vooruit kan helpen
weten jullie me te vinden.

Mede namens mijn zeer gewaardeerde partners in
deze onderneming De Nieuwe Toneelbibliotheek
en Theater Bellevue presenteer ik hier met grote
trots de bundel *Ferske Norske*. Ik hoop dat
iedereen er net zoveel plezier aan beleeft als ik.

Maaïke van Rijn
mei 2017

Maaïke van Rijn (1974) is toneelvertaler en
initiator van het project *Ferske Norske*. Zij
vertaalde o.a. werk van Jon Fosse, Jesper
Halle, David Harrower en Demian Vitanza.
Met het project *Ferske Norske* brengt zij
het hedendaagse Noorse drama onder de
aandacht van het Nederlandstalige publiek
en makers in Nederland en Vlaanderen.

DE TONEELSCHRIJVER: TERUG VAN WEGGEWEEST

Een verkenning van de ontwikkelingen
in het schrijven voor het Noorse en
Nederlandse theater van de laatste
twintig jaar

Marit Grimstad Eggen

*Zowel in Noorwegen als in Nederland is de
laatste jaren een hernieuwde interesse ontstaan
voor het schrijven en produceren van nieuwe
toneelteksten in de eigen taal. Gezien de grote
verschillen in toneelgeschiedenis en schrijf-
traditie tussen de beide landen is dat een
opvallende parallel.*

Toen ik halverwege de jaren negentig in Oslo aan
mijn studie theaterwetenschap begon was er, in
elk geval in mijn beleving, weinig aandacht voor
nieuwe Noorse toneelschrijvers. In de grote
theaters waren de gezelschappen vooral bezig met
Ibsen en in de kleine, alternatieve theaters werd
weinig teksttoneel gemaakt. In het decennium
daarvoor was een aantal mensen binnen het veld
al begonnen deze situatie aan de kaak te stellen,
en vanaf midden jaren tachtig werden verschil-
lende onafhankelijke initiatieven gestart om het
toneelschrijven te stimuleren. Det Åpne Teater